

Boiko E. V.

V. N. Karazin Kharkiv National University

THE USE OF CONSULTING SERVICES FOR IMPROVING THE EFFICIENCY OF TOURISM ENTERPRISES

Summary

The article identified the reasons for poor utilization of consulting services in the tourism industry. It bases the expediency of the use of consulting services for improving the efficiency of enterprises of tourism. It reveals specific characteristics of tourism business in Ukraine, which actualize consulting development. Specific for the Ukraine tourism industry conditions of carrying out of marketing research are grounded.

Key words: consulting, tourism, tourist industry, service, marketing research, efficiency, enterprise.

УДК 330.14.014

Васюник Т. І.

Львівський національний університет імені Івана Франка

ДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ ОСНОВНОГО КАПІТАЛУ В СУЧАСНІЙ ЕКОНОМІЧНІЙ НАУЦІ

У статті здійснено ретроспективний аналіз категорії «основний капітал», встановлено співвідношення між основним й оборотним капіталом, з одного боку, та постійним і змінним – з іншого. Аналіз закордонних джерел дав автору можливість дослідити це поняття в зарубіжній економічній літературі. Аргументовано, що для більш повного розкриття теми наукової праці необхідно дослідити взаємозв'язок цієї категорії з іншими суміжними категоріями.

Ключові слова: капітал, основний капітал, фізичний капітал, оборотний капітал, природний капітал.

Постановка проблеми. Важливу роль у процесі економічного зростання відіграє основний капітал. Проте в науковій літературі багато дискусій щодо визначення і конкретного наповнення цієї категорії. Саме тому актуальним завданням науки є дослідження економічної сутності категорії «основний капітал».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у розробку капіталу на різних історичних етапах здійснили зарубіжні автори: Д. Рікардо,

А. Сміт, Ж. Сімонді, К. Маркс, І. Фішер, А. Маршал, А. Пігу, Дж. Кларк, Дж. М. Кейнс, Й. Шумпетер, Дж. Хікс, Дж. Робінсон, К. Макконелл, С. Брю, П. Самуельсон, В. Нордхаус, а також українські, білоруські та російські вчені: І. Агапова, С. Бартенев, Г. Башнянин, В. Каменецький, В. Маздоров, П. Мазурок, Н. Малюга, І. Потапова, Я. Соколов, К. Циганков, П. Юхименко та інші.

Метою статті є дослідження підходів до розуміння поняття «основний капітал». Для досягнення мети необхідно провести ретроспективний аналіз цієї категорії та дослідити сучасний її зміст.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз доробку вітчизняних і зарубіжних вчених дозволяє стверджувати, що теорія капіталу посідає чільне місце в будь-якій економічній концепції. Як наслідок виникли різні підходи до трактування суті поняття «капітал» різним дослідниками. Однак, об'єднуючим фактором у цих підходах є те, що всі вони виділяють фінансову або натуральну сторону досліджуваного поняття. На нашу думку, найбільш аргументованим є підхід тих науковців, які з точки зору історичної еволюції виділяють три основні підходи відносно формування вищезгаданої категорії (див. рис. 1) [1, с. 235].

Незаперечним є той факт, що важливе місце

Рис. 1. Еволюційні підходи до визначення сутності поняття «капітал»

серед конкретних форм капіталу посідає основний капітал. Ретроспективний аналіз літературних джерел з даної проблематики дає змогу стверджувати, що різні аспекти дослідження основного капіталу призвели до того, що в сучасній економічній літературі відсутнє єдине, загальноприйняте визначення категорії «основний капітал». На нашу думку, це пов'язано із розвитком самого суспільства, впливом науково-технічного прогресу і еволюцією категорії «капітал».

Доведемо це, дослідивши ретроспективу даного поняття. Так термін «капітал» має італійське походження і в XI–XIII ст. вживався в значенні цінності або запас товарів [2, с. 128]. Першим, хто дав визначення «основного капіталу» був Ф. Кене, який, будучи фундатором теорії відтворення суспільного капіталу в своїх «Економічних таблицях» до складу цієї категорії відніс все те, що використовується у сільському господарстві, включаючи худобу, засоби праці та будівлі [3, с. 435]. Також вчений вважав за доцільне зробити поділ всього капіталу на первинні та щорічні аванси. З погляду сьогодення це поділ капіталу на основний і оборотний.

Черговою знаковою подією в розвитку теорії «основного капіталу» стало опублікування дослідження А. Сміта «Про природу капіталу, його нагромадження і використання», в якому до основного капіталу було віднесено:

- корисні машини й знаряддя праці, які полегшують і скорочують працю;
- будівлі, до яких відносились приміщення під крамниці, склади, майстерні тощо, які служать засобом одержання доходу не тільки для їх власника, який віддає їх в оренду, але і для осіб, які сплачують за них орендну плату;
- землі сільськогосподарського призначення;
- фізичні і розумові здібності набуті людиною протягом її життя [4, с. 314].

Особливістю підходу А. Сміта до трактування категорії основний капітал було віднесення фізичних і розумових здібностей набутих людиною протягом її життя тобто, аналізуючи це з погляду сучасності, можемо стверджувати, що мова йде про людський капітал. Також вчений здійснив поділ всього капіталу на основний і оборотний (див табл. 1).

Дослідженню особливостей основного й оборотного капіталу приділена увага у працях Д. Рікардо. Так, зокрема, на думку вченого, до основних ознак основного капіталу слід віднести довговічність, повільну зношуваність та міцність. Особливістю оборотного капіталу є його повне використання у виробничому процесі.

Дж. Мілль розглядає капітал як початковий накопичений запас продуктів минулої праці, які виступають у натурально-речовій формі [5, с. 148]. Подібної точки зору дотримувався і Л. Вальрас, який розглядав основний капітал як продуктивні блага тривалого користування [6, с. 167].

Вагомий внесок у розвиток теорії капіталу зробив К. Маркс, який, досліджуючи перетворення грошей у капітал, стверджував: «Капітал – це гроші, але гроші – це ще не капітал». На думку вченого, сутність капіталу полягає в тому, що він привірюється до «засобів експлуатації робітника і встановлення влади капіталіста над робочою силою». Водночас «...Капітал є рух, сутність капіталу можна зрозуміти лише як рух, а не як річ, яка перебуває в спокої» [7, с. 121]. Розглядаючи ознаки поділу капіталу (див. табл. 2), вчений показував поєднання трьох його форм, а саме грошової, продуктивної і товарної.

Власне, рух здійснює вплив на процес збільшення вартості, тому «капітал» зображено як вартість, що сама зростає, яка в поєднанні з робочою силою приносить прибуток. При цьому капітал за визначенням вченого має речовий зміст і суспільну форму. Поділивши капітал на постійний і змінний К. Маркс показав, що частина постійного капіталу стає «основним капіталом» за умов коли її вартості залишається фіксованою і зберігає свою самостійність відносно товарів у виробництві, яких вона приймає участь. Інакше кажучи, до основного капіталу вчений відносив ту його частину, яка приймає безпосередню участь у виробництві та частково переносить свою вартість на вироблену продукцію.

Цікавим є підхід представників «австрійської школи» К. Менгера, Ф. Візера та Є. Бем-Баверка, які трактували основний капітал з позиції корисності. На їх думку, основний капітал це благо вищого порядку й корисність від якого можна виявити лише опосередковано.

Таблиця 1

Відмінності між основним та оборотним капіталом за А. Смітом

Основний капітал	Оборотний капітал
Характеризується тим, що приносить дохід або прибуток, не надходячи в обіг або не міняючи власника	Характеризується тим, що приносить прибуток тільки в процесі обігу або міняючи господарів
Складається з: – будь-якого роду корисних машин та знарядь праці, що полегшують і зменшують працю; – усіх «дохідних будівель», таких як приміщення під крамниці, склади, майстерні, будинки на фермі з усіма потрібними будівлями: стайнями, коморами тощо; – поліпшені землі – усього того, що з вигодою витрачене на розчищення, осушення, огороження, удобрення і приведення її до стану, найпридатнішого для обробітку та окультурення; – набутих і корисних здібностей усіх мешканців або членів суспільства	Складається з: – грошей, за посередництва яких обертаються й розподіляються серед споживачів інші три частини обігового капіталу; – запасів продовольства, якими володіють м'ясник, скотопромисловець, фермер, хліботорговець, пивовар та ін. і від продажу яких вони розраховують отримати прибуток; – матеріалів, цілком сирих або більш-менш оброблених, що призначені для виготовлення одягу, предметів обстановки, будинків, але ще остаточно не використані в ділі; – виробів, що вже виготовлені й закінчені, але ще перебувають у руках торговця або фабриканта й не продані чи не розподілені серед відповідних споживачів

Таблиця 2

Співвідношення між основним і оборотним капіталом

Вид капіталу	Основний капітал	Оборотний капітал
Постійний капітал	Вартість будівель, споруд, машин, обладнання, інструментів	
		Вартість сировини, палива, допоміжних матеріалів тощо
Змінний капітал		Вартість робочої сили

Представники «математичної школи», досліджуючи «основний капітал», зазначали, що це вид суспільного багатства, який споживається не зразу, а протягом певного періоду. Причому джерелом нагромадження основного капіталу виступають заощадження.

Ототожнення «основного» і «фізичного» капіталу спостерігається у працях Р. Дорнбуша, С. Фішера та Р. Шмалензі. Як зазначають вищезазначені науковці, основний капітал – це «запас вироблених товарів, які приймають участь у виробництві товарів і послуг». У своїх дослідженнях вони виходили з принципу, що основний капітал є благом тривалого користування, його сьогоденна цінність залежить від того, що він виробить у майбутньому [8, с. 322–323]. Виходячи з цього твердження, можемо зробити висновок, що «основний капітал» – це благо тривалого використання, вартість якого залежить від вироблених у майбутньому товарів і послуг.

Підтримання тези про те, що основний капітал складається з благ тривалого користування, які, у свою чергу, використовуються як ресурси у подальшому виробництві задекларовано американськими дослідниками П. Самуельсоном та П. Нордхаусом [9, с. 287]. Основною характерною рисою, як видно з наведеного твердження є те, що основний капітал одночасно використовується як ресурс, так і як продукт, на який поширюється право власності. Віднесення основного капіталу до категорії ресурсів відзначено в працях К. Макконелла і С. Брю. Так, на думку вчених, до основного капіталу слід відносити всі засоби виробництва. Особливістю даного підходу є те, що гроші не можуть бути капіталом, оскільки нічого не виробляють [10, с. 339].

У зарубіжній літературі основний капітал переважно трактується як капітальні товари тривалого користування, які вживають протягом тривалого періоду, наприклад, будівлі, обладнання, інструменти [11, с. 156], або як нерухомість (ґрунти, будинки, в тому числі приміщення, які є окремою власністю, будівлі та інвестиції в інші об'єкти), машини, обладнання, транспортні засоби, які є власністю або співвласністю підприємства, а також інші укомплектовані та здатні до використання в момент надходження предмети та живий інвентар з терміном використання більше року, призначені для власних потреб підприємства або для надання у користування на основі договору найму, оренди або іншого договору подібного характеру [12].

На наш погляд, сучасне розуміння категорії «основний капітал» передбачає два підходи. Перший з них – економічний передбачає сукупність засобів виробництва, які безпосередньо пов'язані з виробничою сферою. Стосовно першого підходу актуальним є твердження: «основний капітал – це капітальні товари тривалого користування, що вживаються протягом тривалого періоду часу, наприклад, будівлі, обладнання, інструменти» [13, с. 356]. Інший підхід – фінансовий, ототожнює капітал з фінансовими ресурсами і фінансовою діяльністю підприємства або грошовою оцінкою грошових фондів, як матеріальних цінностей, які мають довгостроковий період функціонування [14, с. 42]. Спільним для обох підходів є те, що основною метою використання капіталу є отримання прибутку. Ми підтримуємо тих вчених, які вважають, що основним капіталом є та частина

засобів виробництва, яка бере участь у виробничому процесі протягом значного періоду часу, не змінює свої властивості і форми, а також переносить свою вартість на вартість випущеної продукції. Основною метою використання основного капіталу є отримання доходу. В своєму твердженні ми виходимо із досліджень французьких учених І. Бернарда та Ж.-К. Коллі, які довели, що реальні елементи основного капіталу беруть безпосередню участь в реальних виробничих циклах [15, с. 532]. Отже, наш підхід до категорії основний капітал ототожнюється з категорією виробничого процесу, які й притаманні всі властивості, необхідні для підвищення продуктивності праці. У зв'язку з цим, доречним, на нашу думку, є поділ основного капіталу на активний і пасивний. Активний – це та частина основного капіталу, яка бере безпосередню участь у виробничому процесі. Пасивний – частина основного капіталу, яка забезпечує нормальне функціонування виробничого процесу.

Специфічною особливістю основного капіталу є те, що не всі його частини, які беруть участь у виробничих циклах обертаються за однакові проміжки часу, то, з точки зору обороту, його поділяють на основний та оборотний.

Оборотний капітал – це частина засобів виробництва, які беруть участь в одному виробничому циклі та переносять свою вартість на вартість готової продукції одразу й повністю, змінюючи при цьому натуральну форму [16, с. 62]. Також у фінансовій літературі виділяють також обіговий капітал, до якого відносять грошові кошти підприємства та вартість реалізованої продукції [17, с. 330]. Крім того капітал класифікують за природою походження. Зокрема тут виділяють фізичний, природний та людський. Фізичний (реальний, або виробничий) капітал – капітал, вкладений у справу, який працює як джерело доходу у вигляді засобів виробництва: машини, обладнання, будівлі, споруди, земля, запаси сировини, напівфабрикатів і готової продукції, які використовуються для виробництва товарів і послуг. Природний капітал (англ. natural capital) – економічна категорія, що позначає мінеральні, рослинні і тваринні складові біосфери, які розглядаються як засоби виробництва кисню, фільтрації води, захисту від ерозії та інших складових екосистеми.

Природний капітал – запаси, що складаються з життєпідтримуючих систем (систем життєзабезпечення), біорізноманіття, відновлюваних і невідновних ресурсів, використовуваних людиною або таких, що представляють для неї інтерес. Природний капітал (або природне багатство) – включає запаси природних активів, таких як ґрунт і ліси, тваринний світ і водні ресурси, біологічні види, ландшафт, зволожені землі.

Людський капітал – це сформований і розвинутий у результаті інвестицій і накопичений людиною (людьми) певний запас здоров'я, знань, навичок, здібностей, мотивацій, який цілеспрямовано використовується в тій чи іншій сфері економічної діяльності, сприяє зростанню продуктивності праці та завдяки цьому впливає на зростання доходів свого власника, прибутку підприємства та національного доходу.

Висновки. Для більш повного розкриття теми в подальших дослідженнях необхідно дослідити взаємозв'язок даної категорії з іншими суміжними категоріями.

Список літератури:

1. Юшко С. Критичний аналіз економічної сутності поняття «капітал підприємства» / С. Юшко, А. Лугова // Вісник економіки, транспорту і промисловості. – 2011. – № 36. – С. 234–238.
2. Бродель Ф. Матеріальна цивілізація, економіка і капіталізм / Ф. Бродель ; под ред. Ю. Афанасьєв. – М. : Прогресс, 1988. – 632 с.
3. Кенэ Ф. Избранные экономические произведения / Ф. Кенэ. – М. : Соцэкгиз, 1960. – 685 с.
4. Смит А. Исследования о природе и причинах богатства народов. Классика экономической мысли / А. Смит. – М. : Эксмо-Пресс, 2000. – 896 с.
5. Історія економічних вчень : [навч. посібник] / за ред. В. Кириленка. – Тернопіль : Економічна думка, 2007. – 233 с.
6. Wicksell K. Capital and Rent / K. Wicksell. – London, 1954. – 402 p.
7. Маркс К. Сочинения / К. Маркс, Ф. Энгельс. – М. : Политиздат, 1961. – Т. 23. – 918 с.
8. Фишер С. Экономика / С. Фишер, Р. Дорнбуш, Р. Шмалензи. – М. : Дело, 1993. – 596 с.
9. Самуэльсон П. Экономика / П. Самуэльсон, В. Нордхаус. – М. : Лаборатория базовых знаний, 2000. – 800 с.
10. Макконнелл К. Экономикс: принципы, проблемы и политика / К. Макконнелл, С. Брю ; пер. с англ. – М. : Республика, 1992. – Т. 2. – 400 с.
11. New Webster's Dictionary and the saurus of English Language. – Lexicon Publicationes, 1993. – 356 p.
12. Leksykon Finansyw / komitet redakcyjny Jan Głuchowski. – Warszawa : Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, 2001. – 368 s.
13. Бернар И. Толковый экономический и финансовый словарь: французская, русская, английская, немецкая, испанская терминология / И. Бернар, Ж.-К. Колли ; под ред. Л. Степанова. – М. : Международные отношения, 1997. – 784 с.
14. Грузинов В. Экономика предприятия : [учеб. пособие] / В. Грузинов, В. Грибов. – М. : Финансы и статистика, 1998. – 208 с.
15. Бернар И. Толковый экономический и финансовый словарь / И. Бернар, Ж.-К. Колли ; под ред. Л. Степанова. – М. : Международные отношения, 1994. – 782 с.
16. Холт Р. Основы финансового менеджмента / Р. Холт. – М. : Дело, 1995. – 128 с.
17. Ковалев В. Финансы предприятий / В. Ковалев. – М. : ВИТ-РЭМ, 2002. – 352 с.

Васюник Т. И.

Львовский национальный университет имени Ивана Франко

**К ВОПРОСУ ОПРЕДЕЛЕНИЯ СУТИ ОСНОВНОГО КАПИТАЛА
В СОВРЕМЕННОЙ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ НАУКЕ**

Резюме

В статье осуществлен ретроспективный анализ категории «основной капитал», установлено соотношение между основным и оборотным капиталом, с одной стороны, и постоянным и переменным – с другой. Анализ зарубежных источников позволил автору исследовать данное понятие в зарубежной экономической литературе. Аргументировано, что для более полного раскрытия темы научной работы необходимо исследовать взаимосвязь данной категории с другими смежными категориями.

Ключевые слова: капитал, основной капитал, физический капитал, оборотный капитал, природный капитал.

Vasiunyk T. I.

Ivan Franko National University of Lviv

**ABOUT THE QUESTION OF DETERMINATION OF FIXED CAPITAL DEFINITION
IN THE MODERN ECONOMIC SCIENCE**

Summary

The retrospective analysis of the category of “fixed capital” is done, the correlation between the fixed and working capital is established on the one hand, and the constant and variable – on the other. The analysis of foreign sources allowed the author to explore this concept in foreign economic literature. It is argued that the theme of scientific work should investigate the relationship of this category with other related categories.

Key words: capital, fixed capital, physical capital, working capital, natural capital.